

Att bryta med bilden av det europeiska kriget

Högstadieläraren Therese Juthberg ville utmana elevernas perspektiv med en interkulturell undervisning om första världskriget, som oftast framställs som en regional europeisk konflikt i läroböckerna. Artikeln redogör för en simulering om krigets orsaker samt en övning där eleverna jämför två läroböckers framställningar om kriget. Övningarna visar både att det är möjligt att synliggöra de olika perspektiven för eleverna, men också att det är svårt för lärare att bryta med sina egna perspektiv.

Hur kan en undervisning planeras som ger eleverna ett interkulturellt perspektiv på det första världskriget? Det var frågan jag ställde mig då jag skulle undervisa om det första världskriget i två klasser i årskurs 8 på Södermalm i Stockholm vårterminen 2015. Eleverna skulle få chansen att förstå att ämnet historia inte är hela "sanningen" utan en tolkning, och ett urval av

historiskt stoff. Därmed är "verkligheten" mer komplex än vad som kan rymmas i en historiebok. Svenska läroböcker är oftast skrivna utifrån ett europeiskt perspektiv på händelser och stoffurval. Det första världskriget bör betraktas som hela världens krig men i svenska läroböcker framstår kriget mest som ett europeiskt krig. Jag ville därför konstruera en undervisning som var mer interkulturell.

Undervisningen utformades utifrån tanken att eleverna skulle förstå krigets orsaker, händelseförlopp och följder. Lektionsupplägget började med Sverige och sedan utökades stoffet till att röra Europa och slutligen hela världen. Syftet med lektionerna var att fördjupa elevernas syn på det första världskriget genom att få med både den traditionella (europeiska) berättelsen om kriget men också att lyfta in hela världen i undervisningen. Jag ville också få eleverna att reflektera kring vad historia ska handla om samt vilka röster som hörs och inte hörs i läroböcker.

En interkulturell undervisning kan läggas upp ur ett helt annat perspektiv än den traditionella. Exempelvis kunde det första världskriget ha berättats utifrån det Osmanska rikets perspektiv eller Indiens perspektiv. Detta tror jag skulle kunnat fungera i en gymnasieklass där eleverna kan den traditionella berättelsen om det första världskriget från högstadiet. En kritik mot mitt lektionsupplägg kan vara att det interkulturella inslaget till viss del blir en tilläggsberättelse och inte en i grunden interkulturell undervisning.

I artikeln har jag valt att beskriva tre lektioner mer detaljerat. Det är tre lektioner som jag kan rekommendera andra lärare att prova och vidareutveckla. Lektio-

Bild 1. Under den första lektionen arbetade eleverna med frågan om hur Sverige påverkades av kriget. Bilden visar en kö till mathämtning på Hornsgatan under första världskriget p.g.a. ransoneringen.

nerna valdes för att de fungerade bra och var elevaktiva. Övningarna syftade till att öppna upp för ett interkulturellt perspektiv på första världskriget. Ni får också ta del av mina tankar kring de tre lektionerna, vad som fungerade och hur de kan utvecklas vidare. Lektionsupplägget i stora drag, finns i tabellform (tabell 1) i slutet av artikeln. Frågor om bedömning kommer inte att tas upp i artikeln.

Under den första lektionen arbetade eleverna med frågan om hur Sverige påverkades av kriget. Bild 1 visar en kö till mathämtning på Hornsgatan under första världskriget pga ransoneringen.

Undervisningen

Syftet med lektion tre och fyra var att få eleverna att förstå att orsakerna till det första världskriget utbrött kunde/kan ses ur olika perspektiv. Eleverna delades in i olika länder och rörelser/organisationer. Det var Ryssland, Frankrike, Tyskland, Österrike-Ungern,

Serbien, Storbritannien samt Pacifismen/Freds rörelsen. Uppgiften gick ut på att grupperna skulle argumentera för att "deras" land var oskyldigt till det första världskriget. Grupperna skulle också förklara vems ansvar det var att det blev krig. De skulle anklaga ett annat land för att kriget bröt ut. Eleverna sökte information i läroboken för att tillsammans hitta argument för "sitt" lands agerande. Därefter hade klasserna en konferens där de olika länderna/rörelserna fick argumentera mot varandra.

För att nyansera bilden av folkets inställning till kriget fick en grupp vara Fredsrörelsen. Det fanns individer i alla länder som var motståndare till kriget t ex socialister och fredsgrupper. Genom att låta en grupp vara fredsrörelsen kunde det förtydligas för eleverna att det inte gick att generalisera att alla invånare i ett visst land ställde sig positiva kriget.

De två klasserna valde olika typer av redovisningar eller konferenser. Den ena klassen möblerade klassrummet i en stor cirkel med separata bord för de olika länderna. Två elever ledde konferensen och fördelade

ordet mellan länderna. Den andra åttan valde att låta klassrummet vara möblerat som vanlig. Ett land i taget fick gå fram och redovisa. Övriga länder fick sedan ställa följdfrågor. Båda modellerna fungerade bra eftersom eleverna levde sig in i sina roller och argumenterade utifrån "sitt lands" perspektiv.

Lektionen avslutades genom att eleverna, utifrån sitt eget perspektiv, fick motivera vilket land de ansåg bar skulden till kriget. Där hade eleverna olika uppfattningar. Jag berättade sedan för eleverna att Tyskland i slutet av kriget fick skriva under ett papper som sade att de var skyldiga till kriget, vilket ledde till förvåning hos många av eleverna.

Min reflektion är att lektionerna fungerade bra eftersom eleverna levde sig in i sina roller och blev engagerade och "lite arga" på de andra grupperna/länderna.

De lärde sig att det fanns olika åsikter om vem som var skyldig till kriget. För att uppgiften ska fungera är det viktigt att eleverna har goda kunskaper om bakomliggande orsaker till kriget samt den s.k. "svarta veckan" 1914 och att läraren sätter elever som vågar diskutera i alla länder/grupper. Eleverna behöver minst en lektion för att förbereda vad de ska säga under konferensen.

I efterhand inser jag att jag kunde konstruerat övningen annorlunda. Målet med undervisningen var att vidga elevernas perspektiv och ändå fastnade jag i den "svarta veckan" och ett europeiskt perspektiv. En grupp kunde varit Turkiet eller Japan, eller varför inte "Imperialismen".

Syftet med lektion fem var att eleverna skulle reflektera kring vilka berättelser och röster som "hörs" i läroböcker och vilka som inte "hörs". Syftet var också att eleverna skulle förstå att det första världskriget var hela världens krig.

Klassen delades in i grupper om fem där eleverna tillsammans skulle jämföra två olika läroböckers beskrivning av vilka länder eller världsdelar som drabbades av det första världskriget. I läroboken *SOS* skrevs uttryckligen att det första världskriget blev ett världskrig i och med att USA gick med i kriget. I läroboken *Utkik* nämndes inte USA då den beskrev krigets händelseförlopp. USA nämndes först i kapitlet som handlar om att kriget tog slut, och den delen hade inte eleverna tillgång till. I *SOS* var hela avsnittet om det första världskriget väldigt kortfattat och hade ett tydligt europeiskt och amerikanskt innehåll. *Utkik* hade ett

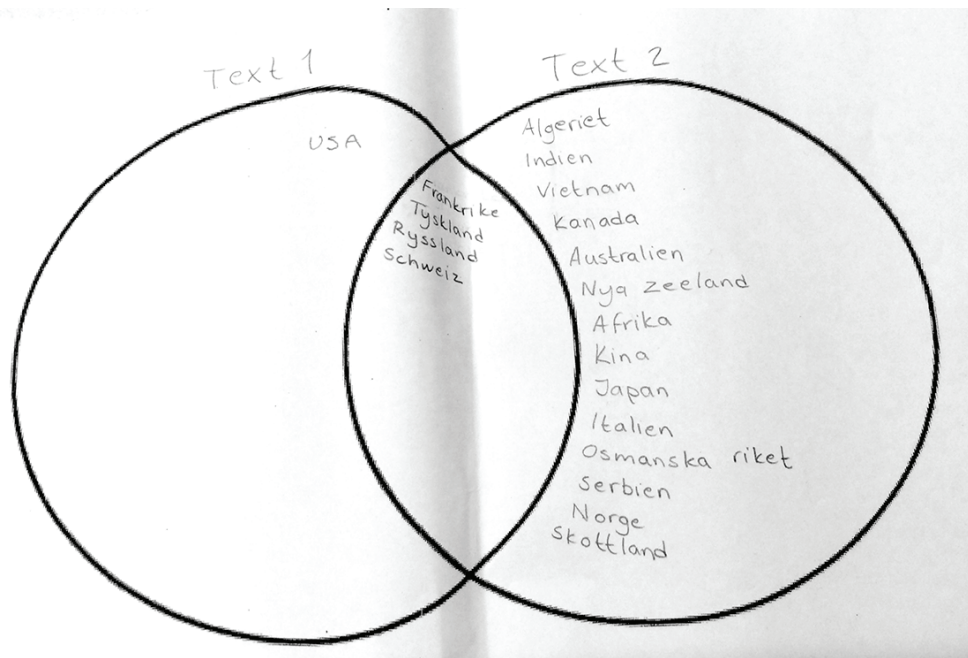

Bild 2. Ett Venn-diagram som består av två överlappande cirklar är användbart för att exempelvis jämföra lärobokstexter.

längre avsnitt om det första världskriget och där fanns information om fler fronter och länder utanför Europa, men även *Utkik* skrev mest om Europa. Skillnaderna mellan läroböckerna var således stor kring vilka länder de skrev om rörande det första världskriget.

Grupperna fick varsitt tomt Venn-diagram. Det är ett diagram som är bra att använda vid jämförelser eftersom likheter och skillnader blir synliga kring det som ska jämföras (se bild 2).

I den vänstra cirkeln antecknade eleverna vilka länder/världsdelar som enbart beskrevs i *SOS*. I cirkeln i mitten antecknade de länder och världsdelar som togs upp i båda läroböckerna, och i den högra cirkeln skrev grupperna upp länder och världsdelar som enbart beskrevs i *Utkik*.

I mittencirkeln hamnade de europeiska länderna. I cirkeln till vänster fanns USA och i cirkeln till höger fanns många fler länder utanför Europa - exempelvis Kina, Indien, Mellanöstern och Afrika.

I helklass diskuterade klassen diagrammen och funderade kring hur det kunde komma sig att läroböckerna var så olika. Eleverna kom fram till att det i båda läroböckerna mest handlade om Europa men att *Utkik* ändå nämnde några länder utanför Europa medan *SOS* inte gjorde det (förutom USA). Eleverna var förvånade över hur *SOS* kunde förklara att det blev ett världskrig då USA gick med i kriget och att inga länder utanför Europa nämndes. Klassen diskuterade vem som bestämde stoffet i läroboken och hur elever som hade *SOS* fick en annan syn på det första världskriget än elever som hade *Utkik*: de senare eleverna förstod troligen inte att hela världen drabbades av kriget och att det fanns fler fronter än i Europa. Venn-diagrammet synliggjorde skillnaderna och likheterna mellan läroböckerna på ett tydligt sätt. Att jobba med Venn-diagrammet bidrog till att eleverna i klassen insåg att alla röster inte alltid hörs, och att författarna av en lärobok gör ett urval av historiskt stoff. Stoffurvalet sker oftast ur ett europeiskt/västerländskt perspektiv.

Eleverna tittade därefter i sin egen lärobok *SO-direkt*. Jag ställde frågan om vad som avgör om en händelse kommer med i läroboken eller inte? Eleverna ombads att slå upp begreppet *spanska sjukan* i lärobokens register och hamnade under rubriken *Det glada*

20-talet. Stycket handlade om jazz. Läroboken förklarade inte vad spanska sjukan var. I lärobokstexten stod att:

Många äldre blev upprörda över vad de såg och hörde. En del skrev arga insändare i tidningarna och ansåg att "jazzepidemin" orsakades av ett virus liknande det som 1918-20 gav upphov till den världsomfattande influensa-epidemin spanska sjukan.

Eleverna fick göra en webbsökning på begreppet spanska sjukan och på Wikipedia stod det att:

Spanska sjukan, också kallad Spanskan, var en ovanligt svår och dödlig form av influensa som spreds över hela världen i slutet av och strax efter första världskriget (...) Mellan 50 och 100 miljoner dog vilket gör spanska sjukan till den pandemi som skördat flest liv i mänsklighetens historia på så kort tid. Antalet döda motsvarar 3-6% av världsbefolkningen, som då bestod av 1,6 miljarder människor.

Majoriteten av eleverna hade aldrig hört talas om spanska sjukan och blev förvånade över att så många människor insjuknade och dog. Det var fler människor som dog i spanska sjukan än i första världskriget, men ändå skrev läroboken inget om spanska sjukan. Eleverna hade flera olika tankar och idéer kring varför spanska sjukan inte fick mer utrymme i historieboken. En del tyckte att det var ett korrekt val att inte ta med spanska sjukan i exempelvis kapitlet om första världskriget medan andra tyckte att det var fel. Det alla elever förstod var att historieboken inte kan få med allt som hänt genom historien utan att den visar ett urval av fakta.

Min reflektion är att Venn-diagram var ett bra och överskådligt sätt för eleverna att upptäcka likheter och skillnader mellan läroböckerna. Att kombinera Venn-diagramsuppgiften med uppgiften om spanska sjukan gjorde att eleverna förstod att historieboken består av ett urval av berättelser och att allas "röster" inte alltid hörs. Det gav mig också en möjlighet att föra ett samtal med eleverna kring vilka berättelser/röster som hörs i läroböckerna och vilka berättelser som inte hörs.

Slutreflektion

Målet med undervisningssekvensen om första världskriget var att göra den mer interkulturell och att få eleverna att förstå att kriget var hela världens krig. Jag uppfattar att eleverna förstod detta. Särskilt synliggjordes det med hjälp av Venn-diagrammet och övningarna om de koloniala soldaterna. Styrkan med Venn-diagramsuppgiften var just att det blev synligt för eleverna att läroböckerna inte valde att ta med samma stoff.

Det blev tydligt att fokus i böckerna låg på Europa och USA. Uppgiften om spanska sjukan bidrog också till att eleverna insåg att läroböckerna gör ett urval av stoff och att allt som hänt i världen inte kan finnas med i en historiebok. Eleverna förstod att historien är skapad eller konstruerad, samt att allas röster inte alltid hörs.

Även om jag hade som målsättning att göra undervisningen interkulturell är det lätt som lärare att fokusera på Europa och den ”svarta veckan”. Särskilt blev det tydligt i övningen om krigskonferensen. Jag tyckte att jag fick med flera olika perspektiv i och med att jag hade med freds rörelsen. I efterhand kan konstateras att krigskonferenslektionerna inte blev särskilt interkulturella. Jag borde ha låtit någon grupp varit en koloni eller stormakt utanför Europa. Eleverna tyckte dock att lektionen var lärorik och engagerande, men särskilt interkulturell blev den tyvärr inte.

Majoriteten av eleverna tyckte att det var intressant att arbeta med första världskriget. Särskilt uppskattade de att sitta i grupper och diskutera och sortera lappar. Det gjorde att eleverna fick bra diskussioner samt att

de slapp skriva så mycket text, vilket gynnade skriv- och lässvaga elever. Det fanns svårigheter med att göra undervisningen mer interkulturell. Det var svårt att hitta information om länderna utanför Europa och USA under kriget. Mina egen kunskapsluckor gjorde att det till viss del blev en tillägghistoria om världen utanför Europa.

Jag fick stort stöd att hitta material av det forskningsprojekt som jag deltog i. Utan hjälpen av forskningsprojektet hade det varit svårt att hitta bra information om kolonialsoldaternas deltagande i kriget.

Fortsättningsvis kommer jag att försöka arbeta mer interkulturellt i historieundervisningen. Jag vill få elever att fundera kring vilka röster som hörs och inte hörs i läroböckerna, samt göra elever uppmärksamma på ur vems perspektiv boken/filmen är vinklad. Vem bestämmer, exempelvis, om en händelse är ett uppror eller ett befrielsekrig?

● **Text: Therese Juthberg, högstadielärare**

Referenser:

Nilsson, Erik, Olofsson, Hans & Uppström, Rolf. (2013). Utkik 7-9 Historia Grundbok. Gleerups.
Ivansson, Elisabeth, Sandberg, Robert & Tordai, Mattias. (2012). SO-serien Historia Ämnesbok. Liber.
Almgren, Bengt, Tillman, Hans & Thorbjörnsson, Hans. (1999). SO Direkt Historia Ämnesboken. Sanoma Utbildning.

Översikt av lektionsupplägg

Lektion 1	Sverige Syftet: Vidga elevernas perspektiv och visa att även Sverige påverkades av det första världskriget samt att dra paralleller till nutid. Eleverna fick diskutera två och två hur de trodde att Sverige påverkades av det första världskriget. Därefter fick de fundera på hur Sverige skulle påverkas av ett krig i nutid samt hur eleverna skulle förbereda sig för ett krig. Genom att läsa och diskutera artiklar från Stockholmskällan, samt konsekvenser av ett framtida krig för Sverige, blev första världskriget mer levande och greppbart för eleverna.	Lektion 2	Orsaker till kriget Syfte: Orsaker till det första världskriget samt begreppet nationalism. Lärlärd Powerpoint-presentation om bakomliggande orsaker till det första världskriget samt den svarta veckan. Därefter diskuterade eleverna begreppet nationalism i grupper utifrån frågan om hur nationalism kunde fungera som en enande eller splittrande kraft.
------------------	--	------------------	---

Lektion 3-4	Konferens Se rubriken krigskonferens i texten	Lektion 5	Venn-diagram Se rubriken Venn-diagram i texten
Lektion 6	Film samt läsarledd genomgång av fler fronter Syfte: Uppmärksamma eleverna på att Sli-filmen främst hade ett europeiskt och amerikanskt perspektiv på första världskriget samt göra en genomgång där fler länder och fronter togs upp. Klassen tittade på en film från Sli om första världskriget. Eleverna fick anteckna vilka länder som nämndes i filmen. Därefter var det en läsarledd helklassgenomgång där fler fronter i kriget ex. Afrika, Asien, Osmanska riket samt kvinnofronten. Imperialismens och de tekniska uppfinningarnas betydelse för första världskriget poängterades också.	Lektion 7	Övning om kolonialsoldater (individuell övning) Syfte: Fundera kring vad de kunde finnas för orsaker till att koloniala soldater deltog i det första världskriget. Eleverna skulle tänka på både strukturella och individuella förklaringar. Eleverna fick två bilder som visade koloniala soldater i Europa under det första världskriget. Eleverna skrev individuellt en text om varför de trodde att soldaterna tog värvning. Texterna samlades sedan in för att ge läraren en bild av elevernas förståelse.
Lektion 8	Övning om kolonialsoldater (rekryteringsövning) Syfte: Höra olika koloniala soldaters förklaring till varför de stred i det första världskriget, samt dela in orsaker i olika kategorier. Klasserna delades in i mindre grupper. Varje grupp fick flera lappar med olika typer av fakta kring varför koloniala soldaterna tog värvning. Eleverna sorterade lapparna i olika kategorier/högar. Lappar som rörde ekonomiska motiv lades i en hög osv. Denna uppgift hade inget facit utan eleverna kunde sortera som de ville och namnge indelningsnamnen/högarna efter vad gruppen tyckte passade bäst.	Lektion 9	Övning om kolonialsoldater Syfte: Se lektion 7-8. Eleverna satt i samma grupper som i rekryteringsövningen. Grupperna fick återigen samma bild som då de individuellt skrev om varför koloniala soldater deltog i kriget i Europa. Med hjälp av den information eleverna fått genom rekryteringsövningen fick de i grupp återigen besvara frågan om varför koloniala soldater deltog i kriget i Europa.
Lektion 10	Betydelseövning Syfte: Reflektera kring vad som är betydelsefullt i historien samt få eleverna att förstå att betydelseövningen främst var skriven ur ett europeiskt perspektiv. Eleverna delades in i grupper. Varje grupp fick lappar med fakta om första världskriget. Grupperna sorterade in lapparna under fyra huvudrubriker och tejpade fast dessa på ett stort pappersark. Rubrikerna var ekonomiska, politiska, sociala och militära faktorer. Övningen var hämtad ur den engelska lärartidningen <i>Teaching History</i> och fokus på stoffet var Europa och då särskilt Storbritannien. Då eleverna hade delat in alla lappar i grupper fick de fundera kring vems perspektiv övningen var skriven ur. Klasserna förstod att det var ett europeiskt perspektiv på stoffet och några elever sade till och med engelskt perspektiv. Därefter frågade jag om det var någon händelser/fakta som var betydelsefull för det första världskriget som inte fanns med i övningen. Eleverna gjorde egna lappar med fakta/stoff och klistrade fast på pappret. De fick också ta bort lappar om de ville.	Lektion 11	Läsarledd genomgång av Versaillesfreden Syfte: Få eleverna att förstå konsekvenserna av kriget både för Europa och hela världen. Lektionen var en traditionell helklassföreläsning där kriget sammanfattades samt konsekvenserna av kriget för hela världen gick genom.